

Dkt. Gary Yates, Jeremiah, Hotuba ya 2, Kutokuelewana kwa Manabii

© 2024 Gary Yates na Ted Hildebrandt

Huyu ni Dkt. Gary Yates, akituongoza katika uwasilishaji wa kitabu cha Yeremia. Katika kipindi cha 2. Ataendelea na mjadala wa Yeremia kama nabii wa Agano la Kale. Katika kipindi cha pili, atazingatia kutoelewana kwa kawaida kuhusu manabii wa Agano la Kale.

Katika kipindi chetu cha pili kuhusu kitabu cha Yeremia, tunaendelea kufikiria kuhusu ujumbe wa Yeremia kwa kuzingatia manabii wa Agano la Kale. Na tena, manabii ni sehemu ya Biblia ambayo wengi wetu hatujui. Huenda ikawa ni kitu ambacho hatujasoma au kukisoma, au kusikia jumbe nyingi kukihusu katika makanisa yetu.

Kwa hivyo, katika kipindi hiki, ningependa kuzungumzia baadhi ya kutoelewana kwa kawaida kwa manabii na kujaribu kurekebisha hilo na kutupa uelewa mzuri wa picha ya Yeremia kama msemaji wa Mungu. Kumbuka, katika kipindi chetu kilichopita, tulizungumzia mambo matatu kuhusu manabii ambayo nadhani ni muhimu sana. Kwanza, wao ni walinzi wa Mungu.

Walikuwa wakitangaza hukumu ijayo. Bwana aliwainua manabii walioandika kwa ajili ya mgogoro maalum uliokuwa ukiendelea katika Israeli. Nambari ya pili, wao ni wajumbe wa Mungu.

Hawapo pale kusema maneno yao. Wapo pale kusema maneno ya Mungu. Na nambari tatu, wao ni wajumbe wa agano.

Kwa msingi wa maonyo ya Mungu na laana za maagano hayo, manabii wanatangaza hukumu. Kwa msingi wa ahadi za maagano hayo, manabii wanaahidi baraka na mambo ambayo Mungu atawafanyia watu. Lakini tena, kuna kutoelewana kukubwa kuhusu manabii ambao ningependa kujaribu kushughulikia katika kipindi hiki.

Kutokuelewana kwa kwanza ambako mimi husikia watu wakizungumzia mara nyingi wanapowahutubia manabii ni kwamba mara nyingi huonekana kama wajumbe wenye hasira wa Mungu mwenye hasira ambaye anatarajia kuwaangamiza watu. Na labda tunamfikiria mhubiri anayehubiri akiwa na uso mwekundu na mishipa ikitoka shingoni mwake na anaonekana kufurahia kuzungumza kuhusu hukumu ya Mungu. Hiyo ndiyo picha ambayo watu wengi wanayo kuhusu manabii.

Kwa njia nyingi, tunapomtazama Yeremia, tutaona ujumbe wa Mungu mwenye hasira. Ninakumbushwa kufanya kazi kupitia Yeremia kuhusu Jonathan Edwards, wenye dhambi mikononi mwa Mungu mwenye hasira. Huo ni muhtasari wa kile ambacho Yeremia atazungumzia pia.

Yeremia anasema mahali fulani, Nimejaa ghadhabu na hasira ya Mungu. Na hakika tunaona ujumbe huo ukitoka. Kuna picha na taswira kali za hukumu na ukali wake.

Katika Yeremia sura ya 9, mstari wa 21, kuna picha ya kifo kikipanda kupitia madirisha ili kuchukua maisha ya watu wa Yuda. Na kisha maombolezo na huzuni itakayotokea kutokana na hilo. Yeremia atamwonyesha Yuda kama mke wa Mungu asiye mwaminifu.

Na tutaangalia hilo katika moja ya vipindi vyetu vya baadaye. Katika sura ya 13, mistari ya 26 na 27, Bwana anasema kwamba atamvua nguo na kufichua aibu yake kwa mataifa yote. Tunasoma hilo, na tunashangazwa na taswira hiyo.

Yeremia sura ya 12 mstari wa 13 unarejelea hasira kali ya Bwana. Na Yeremia 23 20 inasema kwamba hasira kali ya Bwana haitarudi nyuma hadi atakapokamilisha yote aliyoyakusudia na aliyokusudia. Kwa hivyo, je, manabii walikuwa wajumbe wa hukumu wenye hasira? Bila shaka.

Lakini upande mwingine wa manabii tunaohitaji kuelewa ni kwamba baadhi ya maonyesho ya dhati na maonyesho ya shauku ya upendo na rehema na huruma ya Mungu pia yanapatikana katika manabii. Brent Sandy, katika kitabu chake *Plowshares and Pruning Hooks*, anasema kwamba katika manabii, tuna upendo wa Mungu na ghadhabu ya Mungu vilivyowasilishwa kwetu katika hali mbaya sana. Na kwa hivyo, tunaona maonyesho makali zaidi ya ghadhabu ya Mungu, lakini pamoja na hayo, tunaona pia baadhi ya picha nzuri zaidi za upendo wa Mungu.

Ninafikiria Yeremia sura ya 31, mstari wa 2, ambapo Bwana anasema, Nimekupenda kwa upendo wa milele. Na ukumbusho tu unaotokana na hilo kwa Israeli na kwetu pia, hakuna kitu ambacho kingeweza kumfanya Mungu awapende watu wake kidogo. Hakuna kitu ambacho kingeweza kuwafanya watu wake wapende au kingeweza kumfanya Mungu awapende watu wake zaidi kwa sababu anawapenda kwa upendo wa milele.

Na licha ya ukweli kwamba hasira yake kali haitarudi nyuma, upendo huo bado upo. Hosea 11 mstari wa 8 na 9, Bwana anapojiandaa kuhukumu Israeli, anasema, ninawezaje kukuacha, Ee Efraimu? Kwa sababu Bwana anawapenda watu hawa. Na kwa hivyo, anasema, kutokana na hilo, sitatekeleza kikamilifu hasira yangu yote kwa sababu nakupenda, na siwezi kugeuka kutoka hapo.

Katika Isaya 40, Mungu anapoahidi kuwarudisha watu kutoka uhamishoni, anajionyesha kama mchungaji anayewabeba kondoo wake mikononi mwake kwa upole na upendo na kuhakikisha kwamba watakuwa salama kabisa katika mchakato huu wote. Hivyo ndivyo Mungu atakavyofanya. Bwana anasema katika Ezekieli sura ya 33, mstari wa 11, Sifurahii kifo cha waovu.

Ndiyo maana Bwana aliwatuma manabii kama walinzi hapo mwanzo. Kama Mungu alitaka kuwaangamiza watu tu, basi angeweza kufanya hivyo. Lakini aliwatuma manabii kabla ya hukumu ili watu wapate nafasi ya kutubu.

Alifanya hivyo kama ishara ya upendo. Katika kitabu cha Amosi, Mungu anachelewesha hukumu ili watu waweze kusikia maonyo kabla ya wakati. Na kulikuwa na uwezekano kwamba ikiwa watu wangeitikia, ikiwa watu wangesikiliza, ikiwa watu wangetii na kubadilisha njia zao, Mungu angeghairi kutuma hukumu.

Shida ni kwamba katika kitabu cha Yeremia, Yeremia anapohubiri ujumbe huu, kitu pekee atakachokutana nacho ni uasi wa kikaidi. Na watu watasema katika sura ya 8, hatuwezi, hatutarudi. Sura ya 44, tutaendelea kufanya ibada zetu za kipagani.

Lakini manabii wanatupa maelezo mengi ya upendo wa ajabu wa Mungu kwa watu wake. Mojawapo ninayopenda zaidi inapatikana katika Isaya sura ya 49, mistari ya 14 na inayofuata. Na hivi ndivyo watu wa Israeli walivyosema.

Sayuni alisema, Bwana ameniacha, na Bwana wangu amenisahau. Walipokuwa wakifikiria kuhusu uhamisho na kushindwa na Wababeli, walichukuliwa na kupelekwa nje ya nchi. Jibu lao lilikuwa kwamba Mungu ametusahau.

Mungu hatujali. Labda hata hisia kwamba Mungu hawezi kufanya chochote kuhusu hili. Miungu ya Babeli ina nguvu kuliko Bwana.

Bwana ameniacha, na Bwana wangu amenisahau. Sikiliza kile Mungu anachowaambia watu wake akijibu hilo. Katika mstari wa 15, je, mwanamke anaweza kumsahau mtoto wake anayenyonya ili asimhurumie mwana wa tumbo lake? Anasema, unafikiri inawezekana mimi kuacha kuwapenda watu wangu? Naam, je, mwanamke anaweza kuacha kumpenda mtoto mchanga, mtoto mchanga anayenyonyesha kwenye matiti yake? Na kisha Bwana anasema, hata kama hilo linaweza kutokea, na hatuwezi hata kufikiria hilo kwa kiwango cha kibinadamu, Bwana anasema, lakini sitakusahau wewe.

Kisha anaendelea kumwambia Sayuni, na anasema nimekuchora kwenye viganja vya mikono yangu. Na kwa hivyo, Bwana, kwa njia fulani, ana tatoo ya watu wake, na ana Sayuni kwa upande mmoja; ana sanamu ya jiji. Na kwa hivyo, jambo la kwanza ambalo Mungu huona kila wakati, picha ya kwanza ambayo Mungu huwajua watu wake kila wakati, huwasahau kamwe.

Hazijapoteza akili zake kamwe. Hazijapoteza akili zake kamwe. Na kwa hivyo, manabii, ndio, ni wajumbe wa Mungu mwenye hasira, lakini pia wanatukumbusha upendo wa ajabu wa Mungu.

Ni vitangulizi vinavyotusaidia kuelewa kile Paulo anasema katika Warumi sura ya nane, hakuna kitu kinachoweza kututenganisha na upendo wa Mungu. Tunaona ukatili wa hasira ya Mungu na upendo wa Mungu. Na mambo hayo yote mawili ni sehemu ya ujumbe wa manabii.

Nadhani kutoelewana kwa pili kuhusu manabii ni kwamba manabii walikuwa watabiri tu wa wakati ujao. Tunaweza hata kuwafikiria kama watazamaji wa mipira ya kioo ambao wanaangalia wakati ujao na jukumu lao na lengo lao na dhamira yao, ujumbe wao ulikuwa kuhusu kutuambia mambo yatakavyokuwa katika siku za mwisho. Kama shabiki wa michezo, ninawafikiria manabii kama watu ambao wangeweza kutabiri kwa usahihi kila mchezo na matokeo katika hali hii mapema.

Na ni muhimu kuelewa kwamba manabii walikuwa watabiri wa wakati ujao. Hawakuwa sahihi kwa asilimia 66 ya wakati. Hawakuwa sahihi kwa asilimia 50 ya wakati.

Hawakuwa sahihi kwa asilimia 95 ya wakati. Kumbukumbu la Torati 18 linasema kwamba ikiwa Bwana atamtuma nabii na ikiwa atatoa utabiri, njia pekee ya kujua kwamba yeye ni nabii wa kweli, yuko sahihi kwa asilimia 100 ya wakati kwa sababu Mungu huwa sahihi kila wakati. Hasemi uongo kamwe.

Hasemi kamwe jambo lisilo la kweli. Na kwa hivyo, nabii wa kweli wa Mungu, kama alivyotabiri wakati ujao, alikuwa sahihi kila wakati. Lakini pia ni muhimu kuelewa kwamba kutabiri wakati ujao haikuwa ujumbe mkuu au jukumu la manabii.

Mtu fulani amesema kwamba theluthi mbili ya mahubiri ya manabii yalikuwa yakitabiri. Theluthi moja ya mahubiri ya manabii ni kutabiri. Tunachomaanisha kwa hilo ni kutabiri ni kuhubiri tu, kuwasilisha ujumbe wa Mungu, kutangaza neno la Mungu, na kuwahubiria watu.

Na hiyo ni theluthi mbili ya ujumbe wa manabii. Na naamini kwamba moja ya sababu tunazowahitaji manabii katika makanisa ya leo ni kwamba walikuwa wakihubiri mahitaji, wasiwasi, matatizo, uhusiano wa watu na Mungu wakati huo. Na unapowajua manabii, unaelewa walikuwa wakishughulikia masuala yale yale, matatizo yale tunayokabiliana nayo katika maisha yetu.

Theluthi mbili ya mahubiri ya manabii yanashughulikia masuala ya aina hiyo— kuzungumza tu na watu kuhusu dhambi zao, hitaji lao la kumpenda Mungu, na hitaji lao la imani kwa Mungu. Na kisha theluthi moja ya mahubiri yao ni kutabiri au kutabiri wakati ujao.

Sasa, utabiri mwingi huo, tunaporudi nyuma, Yeremia aliishi zaidi ya miaka 500 kabla ya wakati wa Yesu. Utabiri mwingi huo na matukio hayo yanahusu mambo

yaliyotokea katika historia iliyopita. Kwa kweli, mengi yanahusu mambo ambayo yatatokea katika siku zijazo kabla hatujafika kwenye Agano Jipya na wakati wa Yesu.

Fee na Stewart katika kitabu chao, Jinsi ya Kusoma Biblia kwa Yote Inayostahili, wanatupa takwimu hizi. Wanasema kwamba tunapowaangalia manabii, chini ya 2% ya unabii wao ni unabii wa kimasiya. Chini ya 5% ya unabii wao unahusu enzi ya agano jipya na chini ya 1% ya unabii wao unahusu matukio ambayo bado yapo katika siku zijazo.

Na watu wengi sana huwaendea manabii au wanawafikiria manabii kwa upande wa eskatolojia au kwa upande wa, tunataka kwenda kwenye vitabu hivi na kutafuta ramani ya siku zijazo. Kuna machache sana katika manabii. Wana mambo muhimu ya kusema.

Ufalme wa Mungu utakuja. Masihi wa Mungu atatawala na kutawala. Mungu atatimiza na kutimiza ahadi zake, lakini zimeundwa zaidi ili kutupa picha ya jumla ya jinsi wakati ujao utakavyokuwa, si kujibu maswali yetu yote, si kutatua mafumbo na siri zote za eskatolojia zilizopo.

Na kwa hivyo, tukiwaendea manabii tukitafuta majibu ya aina hiyo, tunawategemea sana kwa mambo ambayo hayakuwa lengo kuu la huduma yao. Watu wengi wanafikiri kwamba suala kuu katika manabii ni kama wewe ni kabla ya milenia, amilenia, baada ya milenia, kabla ya milenia, katikati ya milenia, au baada ya milenia. Kuna mambo yanayohusiana na masuala hayo, lakini hilo halitakuwa jambo la msingi tunalozungumzia na kujadili tunapojifunza kupitia hayo.

Ninapowaambia watu mara nyingi kwamba ninafundisha katika seminari na ninawafundisha manabii wa Agano la Kale, hilo mara nyingi huibua maswali mengi. Na baadhi ya maswali hayo ni kama, unaamini Mpinga Kristo ni nani? Au unaamini kwamba Yesu anarudi hivi karibuni? Je, tunaishi katika siku za mwisho baada ya matukio ya 9-11? Je, 9-11 ilitabiriwa katika Biblia? Je, kuna chochote kuhusu vita vya Iraq na Afghanistan? Je, kuna chochote katika Biblia kuhusu hilo? Na mara nyingi watu wengi huchukua Biblia zao, na hasa huchukua manabii, na wanaenda kutafuta vitu vilivyo kwenye gazeti la leo. Na unaposoma historia ya kanisa la Kikristo, unagundua kwamba watu wamekuwa wakifanya hivi kwa historia yote, na wamefanya makosa makubwa kwa kufanya hivyo.

Makosa hayamo katika Biblia. Makosa yamo katika jinsi tunavyoyashughulikia. Na kwa hivyo, naamini kuna mambo hapa ambayo yanatusaidia kuelewa wakati ujao.

Yeremia ananipa matumaini makubwa kwamba Mungu anatawala na kwamba ufalme wa Mungu utakuja. Isaya, kwamba Bwana atarejesha ufalme wake na Sayuni itainuliwa juu kama kilele cha milima. Lakini mambo mengi mahususi tunayotaka kujua, Mpinga Kristo ni nani? Mustakabali wa Marekani ni upi? Nini kinaendelea

katika mzozo kati ya Magharibi na Uislamu wenye msimamo mkali? Nini kitatokea kwa taifa la Israeli, ambalo lilianzishwa mwaka wa 1948? Manabii hawashughulikii masuala hayo kila wakati.

Tunapaswa kuangalia utabiri wao kulingana na mambo yaliyokuwa yakiendelea katika siku zao na katika hali zao. Na kwa hivyo, hatuendi kwa Yeremia na kutoa mistari kutoka kwa Yeremia na kuihusisha na dhiki kuu katika nyakati za mwisho. Haturudi nyuma kwenye kitabu cha Isaya jinsi baadhi ya tafiti maarufu zilivyofanya hivi karibuni na kusema hii inahusu hukumu ya Mungu juu ya Amerika.

Manabii wanazungumzia hukumu ya Mungu juu ya Israeli na Yuda, na wanashughulika na mambo maalum ambayo yangetokea katika wakati wao na katika muktadha wao. Kwa hivyo, tukitafuta aina hizo za majibu katika manabii, nadhani hatimaye, mojawapo, tutakatishwa tamaa, au mawili, tutaishia kupotosha na kutafsiri vibaya ujumbe wa manabii. Na kusema ukweli, ninapoangalia njia nyingi ambazo manabii hutendewa katika utamaduni maarufu wa Kikristo, nadhani tunaona aina hizo za mambo zikiendelea.

Kuna kutokuelewana kwa tatu, na hii ndiyo hasa ninayotaka lengo la somo letu liwe leo. Kutokuelewana kwa tatu ni kwamba watu wengi wanaamini manabii walikuwa wajumbe wa Mungu kwa watu katika Agano la Kale chini ya Agano la Kale. Kwa hivyo, ujumbe wao hautuhusu sana leo.

Manabii walikuja mamia ya miaka kabla ya Yesu. Walitabiri kuhusu mambo ambayo ukweli waliokuwa wakitabiri tayari umetokea. Kwa hivyo, ujumbe wao unawezaje kuwa muhimu kwetu leo? Naam, ninachotaka tuelewe ni kwamba badala ya kufikiria kuhusu eskatolojia na misimamo yetu ya eskatolojia, manabii wanatuomba hasa kuzingatia masuala muhimu sana ya maisha na mambo yanayohusiana na uhusiano wetu na Mungu na utume wetu kama kanisa la leo.

Kifungu kimoja ambacho kimekuwa kikinikumbusha hili kila mara ni kuangalia kitabu cha Isaya katika Isaya sura ya 5. Na Isaya anaelezea utamaduni wa Israeli na Yuda katika karne ya nane KK. Na ninaposoma kifungu hicho kwa njia nyingi, naelewa kwamba anazungumzia utamaduni ambao, pamoja na tofauti zake zote na pengo lote la wakati lililopo, ni utamaduni ambao ni kama tulivyo leo. Anazungumzia watu wanaoongeza shamba kwenye shamba na wamemezwa na utajiri na mali.

Anazungumzia watu wanaolewa na anasa na wanakunywa divai karibu na bakuli na wanajali pombe tu na kutosheleza anasa zao. Huo ndio utamaduni wetu leo kwa njia nyingi. Anazungumzia watu waliolemewa na mkanganyiko wa maadili na anasema ni watu wanaoita wema uovu na uovu wema.

Na ninapotazama kipindi chochote cha habari cha televisheni au kipindi cha redio, na watu wakizungumzia masuala kama vile utoaji mimba au ushoga, natambua

tunaishi katika aina hiyo ya utamaduni. Ole wao wanaoita wema kuwa uovu na uovu kuwa wema. Tunapocha maandiko, tunapoteza kiini chetu cha maadili, na hivyo ndivyo ilivyowapata watu hao pia.

Isaya pia anaelezea watu wenye kiburi na wanaomkataa Mungu, nao wanasema, hebu tazama Isaya, kama utazungumzia kuhusu hukumu ya Mungu inayokuja juu yetu, na aharakishe, na aharakishe, na aharakishe na kuleta hukumu hiyo. Na Isaya anasema Bwana ataharakisha. Na Waashuri watakuja haraka, na watakapotoa hukumu ya Mungu, itatokea haraka sana.

Kwa hivyo, utamaduni ambao manabii walikuwa wakishughulika nao—ndio, kuna pengo kubwa la muda—unafanana sana na wetu. Ninapowasoma manabii, ninamsoma Yereimia na kumtazama Yereimia kwa kuzingatia jumla ya fasihi ya kinabii. Kuna masuala matatu makubwa ya maisha ambayo manabii wanayashughulikia haswa. La kwanza ni kwamba manabii watazungumzia tatizo la ibada ya sanamu.

Na watu, badala ya kumwabudu Mungu, wamegeukia ibada ya miungu mingine. Na hasa kwa Israeli, ibada ya miungu ya Kanaani, ya Baali, ya miungu ya kike ya uzazi, na ibada zote na desturi, hilo lilikuwa jambo lililoendelea katika historia yote ya Israeli. Hilo lilikuwa jambo lililokuwa maarufu sana katika siku za Yereimia.

Kwa hivyo, ningependa kuangalia vifungu vichache tu vinavyoanza kutuandaa kumwelewa Yereimia, ambapo atazungumzia suala hili la ibada ya sanamu. Mojawapo ya vifungu ninavyopenda zaidi ni katika Yereimia sura ya 2, mstari wa 13, ambapo Yereimia atatumia sanamu yenye nguvu. Anasema hivi anasema, Watu wangu wametenda maovu mawili.

Wameniacha mimi, chemchemi ya maji yaliyo hai, nao wamejichimbia mabirika, mabirika yaliyopasuka ambayo hayangeweza kuhifadhi maji. Sasa, katika ulimwengu ambao Yereimia aliishi, mabirika yalikuwa muhimu sana kwa sababu maji ya mvua na maji yalikuwa ya thamani katika Israeli. Na mabirika hayo yalikusudiwa kuhifadhi maji hayo.

Yereimia analinganisha sanamu ambazo watu wamezigeukia kama mabirika yaliyopasuka. Vitu wanavyohitaji kwa ajili ya maisha vitavuja. Na sanamu ni kitu chochote tunachokitegemea kwa umuhimu na usalama zaidi ya Mungu mwenyewe.

Na Bwana ndiye chemchemi ya uzima. Yeye ndiye mahali unapopata maji yaliyo hai. Yesu alizungumzia hilo katika Yohana 4 na Yohana 7, lakini watu walikuwa wamechagua kuabudu miungu ambayo hatimaye ingekuwa mabirika yaliyopasuka.

Wangewategemea kwa usalama, umuhimu na baraka. Na miungu hiyo hatimaye isingewaletea matunda. Yereimia anasema watu wa Yuda wana sanamu nyingi kama walivyo nazo miji, na hakuna hata moja ya sanamu hizo itakayowasaidia.

Na kwa njia nyingi sana, ibada ya sanamu kali ya watu wa Yuda ilikuwa kitu ambacho Mungu hakuweza kukielewa mwenyewe. Ni taifa gani lingine, Yeremia 2:11, ambalo limewahi kuacha miungu yake? Naam, Israeli inamjua Mungu wa kweli, nao wamemwacha. Je, bibi arusi asahau pete yake ya uchumba na mapambo yake ya harusi yake? Hapana, lakini watu wangu wamenisahau mimi.

Na hivyo mbele kabisa katika Yeremia sura ya 2, moja ya sura muhimu za kwanza katika kitabu hicho, Bwana atashughulikia suala la ibada ya sanamu. Tunaona kina cha ibada hii ya sanamu, upotovu uliosababishwa nayo, na mila za kipagani ambazo zilikuwa sehemu yake zimezungumziwa katika Yeremia sura ya 7, mistari ya 30 hadi 36. Bwana anasema hivi, kwa maana wana wa Yuda wametenda maovu machoni pangu, asema Bwana.

Wameweka vitu vyao vya kuchukiza katika nyumba iliyoitwa Jina langu ili kuinajisi. Wameweka sanamu hizi katika hekalu. Wamejenga mahali pa juu pa Tofethi, palipo katika bonde la mwana wa Hinomu, ili kuwateketeza wana wao na binti zao motoni, jambo ambalo sikuliamuru, wala halikuingia akilini mwangu.

Na kwa hivyo, Bwana anasema, hawajaabudu miungu mingine tu, bali pia wameleta sanamu hekaluni. Wamejenga mahali patakatifu katika bonde la Hinomu, ambalo lilikuwa nje ya Yerusalemu. Na wameweka maeneo matakatifu kwa miungu hii ya kipagani ambayo kwa kweli yalikusika, na mila zilizohusishwa na ibada ya miungu hii zilikusika kutoa dhabihu kwa watoto.

Hivyo ndivyo Israeli ilivyokuwa mbovu. Tunasoma katika vitabu vya kihistoria kwamba kulikuwa na wafalme kama Ahazi na Manase ambao kwa kweli waliwatoa watoto wao kafara. Jamii yoyote ambayo ingewatendea watoto kwa njia hii ni mbaya machoni pa Mungu.

Na hivyo ndivyo ilivyokuwa imewapata kama waabudu sanamu. Hivyo ndivyo hili lilivyoingia katika jamii yao. Yeremia sura ya 10, Yeremia anashughulikia ibada yao ya sanamu zaidi kwa njia ya kejeli.

Na anatoa kauli hii kuhusu sanamu katika sura ya 10, mstari wa 5. Anasema sanamu ambazo watu wangu wanaziabudu ni kama vitisho katika shamba la matango. Haziwezi kuongea, na lazima zibebwe kwa sababu haziwezi kutembea. Kwa hivyo, ni wangapi kati yetu wangependa kusujudia kitisho katika shamba la matango? Hivyo ndivyo sanamu za Israeli zilivyokuwa.

Na hivyo, ukweli wa ibada ya sanamu, tatizo la ibada ya sanamu, suala la ibada ya sanamu, sana katika kitabu chote cha Yeremia. Kwa kweli, tunapofikia ujumbe wa mwisho ambao Yeremia aliwahi kuhubiri katika kitabu cha Yeremia, mahubiri yake ya mwisho ya hadharani katika Yeremia sura ya 44, Yeremia yuko Misri, na anawakabili

wakimbizi walio Misri kwa desturi zao za kipagani. Na anawaambia wanahitaji kuweka vitu hivyo mbali, kwamba Bwana hafurahishwi na hilo.

Hapa kuna jibu ambalo watu wanatoa. Wanasema hivi: kuhusu neno ulilotuambia kwa jina la Bwana, sisi hatutakusikiliza. Sasa, nimehubiri mahubiri mengi, na mara nyingi watu hawajanisikiliza.

Mara chache sana huniambia kwamba ndivyo watakavyofanya wanapoondoka baada ya kunipa mkono. Lakini ndivyo walivyomwambia Yeremia. Na kisha wanasema hivi: Tutatimiza kila kitu ambacho tumeapa.

Tutamtolea malkia wa mbinguni sadaka, miungu ya uzazi ya Mesopotamia na Kanaani, na tutammimonia sadaka zetu za kinywaji kama tulivyofanya sisi na baba zetu, wafalme wetu, na maafisa wetu. Hatutaacha kuabudu sanamu.

Kwa hivyo, kitabu cha Yeremia kinafikia kikomo ambapo Bwana amewaadhibu kwa ibada yao ya sanamu. Aliwatuma hukumu ya uhamishoni, lakini bado hawajajifunza. Na mwishoni mwa kitabu, wanasema, bado tutaabudu sanamu zetu.

Uelewa wao wa agano na uhalisia wa miungu hii ulikuwa umepotoka sana hivi kwamba wanasema, unajua, sababu ya maafa haya yote kutupata ni Yosia kutekeleza mageuzi haya yaliyoondoa miungu yetu na desturi zetu za kipagani. Na ndiyo maana tumepitia mambo haya yote mabaya. Kwa hivyo, ibada ya sanamu ni suala kubwa katika kitabu cha Yeremia na katika manabii kwa ujumla.

Sasa, tulisema kwamba haya ni masuala makubwa ya maisha yanayohusiana nasi, lakini lazima niwe mkweli kwamba ninaposoma Agano la Kale, mara nyingi ninaposikia kuhusu dhambi ya ibada ya sanamu miongoni mwa watu wa Israeli, mimi huuliza swali, watu hawa wangewezaje kuwa wapumbavu kiasi hiki? Ninafurahi sana kwamba nimearifiwa kwa njia ambazo si kwa sababu sina tatizo hili na sanamu. Na nimekuwa nikisoma makatazo haya kuhusu ibada ya sanamu au laana hizi kuhusu ibada ya sanamu na kusema, unajua, kuna dhambi nyingi katika Biblia ambazo ninapaswa kushughulikia. Lakini ibada ya sanamu ni mojawapo ya mambo ambayo nimeacha kwenye orodha yangu.

Siamini katika kuabudu miungu ya uongo. Mbali na televisheni ya inchi 50 sebuleni mwangu, sina picha ambazo mimi huinama nazo mara nyingi. Lakini kwa kuwa nimeona kile ambacho manabii na Agano la Kale husema kuhusu ibada ya sanamu, hili ndilo suala muhimu la maisha ambalo mimi hulazimika kushughulika nalo kila mara maishani mwangu.

Ni suala muhimu ambalo sisi sote, nadhani, tunalishughulikia kama wafuasi wa Yesu. Vifungu kadhaa vimenisaidia kuelewa hili. Katika Wakolosai sura ya tatu, mstari wa tano, Paulo anasema kwamba kutamani au uchoyo ni ibada ya sanamu.

Kwa hivyo, huenda usiwe na sanamu ambazo huenda usipe uaminifu wako na kuomba sala zako kwa miungu mingine isipokuwa Mungu wa Biblia. Lakini ikiwa una tatizo la tamaa, basi wewe ni mwabudu sanamu. Calvin alisema kwamba moyo wa mwanadamu ni kiwanda cha sanamu.

Na katika utamaduni wetu, sanamu kuu tunayoiabudu ni utajiri na mali. Na kwa hivyo kulikuwa na tatizo la sanamu huko Yerusalemu katika karne ya saba, katika karne ya sita, wakati Yeremia alipokuwa akihudumu. Bado tuna tatizo na sanamu leo.

Sababu kuu ambayo Baali, mungu wa Wakanaani, alikuwa kivutio cha mara kwa mara kwa watu wa Israeli ni kwamba utamaduni uliowazunguka Israeli ulifundisha kwamba Baali alikuwa mungu wa dhoruba. Alikuwa mungu aliyeleta mvua na kuwabariki wao na mazao yao, na kuleta uzazi. Miungu ya kike iliyoshirikiana nao ingewawezesha wake zao kuzaa watoto.

Kwa maneno mengine, miungu hii iliahidi ustawi bila mahitaji ya kimaadili ambayo Mungu alikuwa amewawekea watu wake. Hilo lilikuwa kivutio kikubwa. Na kwa hivyo, katika jamii yetu, tunapofikiria kuhusu vitu vya kimwili, tunapofikiria utajiri, tunapofikiria mali, tunahitaji kuona zaidi ya hayo kama vitu vya kimwili tu.

Kuna suala la kiroho linalohusiana na hilo kwa sababu utajiri na mali huwa sanamu. Tunapovitazama kama chanzo chetu cha usalama na umuhimu, na tunapovipa upendo, ibada, na ibada vitu ambavyo ni vya Mungu pekee, hakika tuna suala hili katika jamii yetu. Ayubu 31, Ayubu anapopinga kutokuwa na hatia kwake mbele za Mungu, anatoa orodha ndefu ya dhambi ambazo hazajitenda.

Anasema kwamba hajaiamini dhahabu au utajiri wake. Analinganisha hilo na desturi za kipagani za kubusu jua na mwezi au kuinamia miungu. Kwa maneno mengine, kupenda utajiri na mali ni kipagani kama vile kuinamia sanamu.

Agano la Kale linatusaidia pia kuona kwamba ibada ya sanamu kimsingi ni pale tunapokubali uongo wa utamaduni. Watu wote wa Israeli, walikuwa na ukweli. Watu wa Israeli, walimjua Mungu wa kweli.

Lakini pande zote zilizowazunguka, kulikuwa na utamaduni uliokuwa na hadithi nyingine. Na ilikuwa hadithi ya Baali na miungu ya Wakanaani na jinsi miungu hiyo ingeweza kutoa usalama na utajiri, baraka, furaha, na furaha maishani ambayo Waisraeli walikuwa wakitafuta.

Waisraeli walikubali kuabudu sanamu waliponunua hadithi mbadala. Na kama Mkristo, mara nyingi mimi hujikuta nikinunua hadithi mbadala ya utamaduni wetu. Hiyo raha au utajiri au mali au mafanikio au utajiri au kazi, chochote kati ya mambo hayo.

Tunapoamini uongo huo, tunakubali aina ile ile ya ibada ya sanamu ambayo watu wa Israeli walifanya. Kifungu kingine ambacho kimenisaidia na hili ni Ezekieli sura ya 14. Nabii Ezekieli anapokuja kukabiliana na watu wa Yuda na ibada yao ya sanamu, hasemi tu, una tatizo kwa sababu umejenga na kujenga na kusujudu kwa sanamu hizi.

Anasema suala halisi ni kwamba umejenga sanamu hizi, na umeweka sanamu hizi moyoni mwako. Na kwa hivyo, huenda nisiwe na sanamu ya kimwili au mfumo mbadala wa kidini ambao ninaupa uaminifu wangu, lakini chochote moyoni mwangu kinachoondoa upendo wangu kamili, kujitolea, na huduma kwa Mungu kinakuwa sanamu. Na kwa hivyo, manabii wa Agano la Kale, suala la maisha ambalo wanalizungumzia na watu tena na tena lilikuwa suala la ibada ya sanamu.

Na inatuhusu sisi leo pia. Kuna suala la pili kubwa la maisha katika manabii, nalo ni suala la ukosefu wa haki kijamii. Na tena, nadhani, lilikuwa matokeo ya moja kwa moja ya uchoyo wao na ibada ya sanamu.

Unapoabudu na kupenda pesa, unakuwa na tamaa ya kutosha kuzipata kwa njia yoyote ile uwezayo. Hatimaye, ikiwa hiyo ilimaanisha kuwaibia majirani zako, kuwatendea vibaya, au kutoishi kulingana na amri za agano ambazo Mungu alikuwa amekupa, basi hiyo ilikuwa sehemu ya tatizo. Pia ilihusiana na ibada yao ya sanamu.

Israeli walipomwabudu Mungu wa kweli, ambaye alikuwa Mungu wa huruma, Mungu aliyewafikiria wale waliokuwa wakiishi utumwani Misri na kuwakomboa kutoka utumwani mwao, unapomwabudu Mungu wa aina hiyo, ilikuza mtazamo fulani kuelekea maskini na wahitaji. Unapomwabudu miungu ya Kanaani, ambayo iliimarisha nguvu zao kwa vurugu, kwa kuuu, kwa kuwanyanyasa wengine, kwa kuchukua wanachotaka, kwa njia nyingi, miungu ya Kanaani ni wanadamu tu walioandikwa kwa matatizo yao yote, tamaa zao, na dhambi zao. Unapomwabudu miungu ya aina hiyo, inakuhalalisha kufanya mambo hayo hayo katika ulimwengu wa kibinadamu.

Kwa hivyo, manabii wanazungumzia sana ukweli kwamba Israeli haikuwa ikitimiza majukumu yake ya agano la kuwatunza maskini na wahitaji. Walikuwa wamejikita katika uchoyo wao wenyewe. Hiyo ilikuwa tofauti kabisa na aina ya jamii ambayo Mungu alikuwa ameikusudia Israeli iwe.

Wafalme wa Israeli na Yuda walikuwa wamechangia hili kwa kuchukua ardhi kutoka kwa watu na kumiliki kila kitu chini ya mamlaka yao na utajiri wao, na haya yote yalikuwa yakiendelea. Manabii walipotokea kwa mara ya kwanza katika karne ya 8, Israeli ilipata baadhi ya mafanikio makubwa zaidi ambayo imewahi kufurahia. Na yote hayo yameishia katika jamii ambapo watu hawajaliana na ambapo hawatendeani kwa njia ambayo Mungu amekusudia.

Kumbukumbu la Torati 15, Bwana anasema, maskini watakuwa miongoni mwenu sikuzote. Na huo ndio ukweli. Lakini katika Kumbukumbu la Torati 15, mstari wa 11, nimewapa sheria hizi ili kusiwe na maskini miongoni mwenu.

Hiyo ndiyo ilikuwa bora. Mungu alijua kwamba siku zote kutakuwa na watu maskini. Siku zote kutakuwa na ukosefu wa haki.

Lakini Bwana alitaka Israeli iwe jamii ambapo mambo ya aina hiyo hayakutokea. Na kwa hivyo, sheria ya Agano la Kale inatupa sheria kama hii. Katika Kutoka 22, ukimpa jirani yako mkopo na inabidi akupe vazi lake kama rehani kwamba atalipa, hakikisha kwamba kila usiku unamrudishia vazi lake.

Ili asipate baridi anapolala usiku. Kumbukumbu la Torati sura ya 15, mstari wa 1, hufuta madeni yaliyopo nchini kila baada ya miaka saba. Na najua wanafunzi wangu wengi ambao wamechukua mikopo ya wanafunzi wangependa kuona utaratibu huo leo.

Kumbukumbu la Torati 23, usitoze riba kwa mikopo unayowapa ndugu zako Waisraeli. Mambo ya Walawi 19 na Kumbukumbu la Torati sura ya 24 waache maskini waje mashambani mwako na kuokota masazo pembeni na kuchukua ziada kwa sababu huhitaji yote. Kumbukumbu la Torati sura ya 15, unapaswa kuwaachilia watumwa wako, watumwa wa deni la Kiebrania, kila baada ya miaka saba.

Na tunapokuja katika Yeremia sura ya 34 na 35, tutajifunza kwamba watu wa Yuda hawakuwa wakiishi kwa amri hiyo. Kumbukumbu la Torati 24, msiwadhulumu maskini na wahitaji. Kumbukumbu la Torati 10 mstari wa 18, watunze wajane na yatima.

Katika Mambo ya Walawi sura ya 25, ikiwa jamaa yako maskini ana uhitaji, mnunue kutoka kwenye deni au mrudishie mali yake ambayo ilibidi auze. Katika Mambo ya Walawi sura ya 25 pia inasema kuna mwaka wa Yubile kila baada ya miaka 50 ambapo kila kitu kinarudi kwa mmiliki wake wa asili na kila deni hufutwa. Hiyo ni sehemu ya maadili ya Agano la Kale.

David Baker, katika kitabu chake *Tight Fist au Open Hands*, anatumkumbusha jinsi sheria ya Agano la Kale si tu kanuni nyingine ya sheria ya Mashariki ya Karibu ya Kale. Kwa njia nyingi, wasiwasi huu kwa maskini na wahitaji ulisisitizwa hasa katika Israeli. Na hata kama haukuwa wa kipekee kabisa, kulikuwa na vifungu katika sheria ambavyo Mungu alitoa kupitia Musa vinavyoifanya iwe tofauti kabisa na kitu kingine chochote kilicho katika utamaduni wa Agano la Kale.

Manabii wanawaita watu warudi kwenye aina hiyo ya uwajibikaji wa kimaadili. Kwa hivyo tena, ili kuendana na ujumbe wa Yeremia, wacha niangazie baadhi ya vifungu

ambapo tunaona hili. Isaya sura ya 5, mistari ya 8 hadi 10, tayari nimetaja kifungu hiki mapema katika somo.

Ole wao wanaounganisha nyumba kwa nyumba na shamba kwa shamba hata isiwepo nafasi tena, nanyi mtakaa peke yenu katikati ya nchi. Bwana wa majeshi ameapa masikioni mwangu. Hakika, nyumba nyingi zitafanywa ukiwa, nyumba kubwa na nzuri bila wakazi.

Kwa maana ekari 10 za shamba la mizabibu zitatoa bathi moja tu, na hundi ya mbegu itatoa efa moja tu. Walikuwa wamewadhulumu maskini. Walikuwa wametumia madeni na mikopo kwa njia nyingi ili kupata ardhi ya wale waliokuwa na uhitaji.

Na Mungu anasema nitachukua ardhi hizo ambazo umeziiba kutoka kwa wengine. Amosi sura ya 2 inasema kwamba waovu katika nchi wanawauza maskini kwa jozi ya viatu. Baba na mwanawe wanafanya uzinzi na msichana mmoja mtumwa.

Wanalala juu ya vazi walilochukua kutoka kwa jirani yao wanapoingia katika nyumba ya Mungu kumwabudu. Unakumbuka kifungu cha Kutoka kilichosema walipaswa kurudisha hilo? Walikuwa wakimwabudu Mungu kwa mali zilizoibwa. Katika Yeremia sura ya 7, katika mahubiri maarufu ya Yeremia hekaluni, Yeremia anawakumbusha watu, tazama, ikiwa unataka kuishi katika nchi, ikiwa unataka kufurahia baraka za agano, basi unahitaji kutimiza majukumu yako kwa majirani zako.

Kwa kweli Yeremia anachukua Amri Kumi, na anazigeuza. Anazungumzia nusu ya pili ya amri kwanza na nusu ya kwanza ya amri pili ili kusesitiza umuhimu wa haki ya kijamii. Mojawapo ya picha ninazozipenda zaidi katika manabii ni katika Mika sura ya 3. Mika anasema waovu, matajiri, viongozi wa Yuda wamekuwa kama wale wanaowachukua watu wao, na kuwakatakata kwenye sufuria, na kuwapika, na kuwala kwa chakula cha jioni.

Ni wazi kwamba Yuda hakuwa akifanya ulaji wa nyama za watu, lakini kile ambacho Bwana alikuwa akisema kwa kufanya mambo haya ambapo mnawanyang'anya maskini, mnawanyang'anya ardhi yao, mnaiba riziki yao, mnawanyima kufurahia vitu ambavyo Mungu alikuwa amewapa, urithi wao, mmekuwa wabaya kama wala watu. Kwa sababu hiyo, watu hawakuweza kuja mbele za Mungu na kumwabudu na kujifanya wanampenda na kutoa dhabihu na kufanya mambo haya yote huku wakiwatendea vibaya maskini. Katika kanisa la Kikristo leo na katika uinjilisti wa Marekani, tunazidi kufahamu ukweli kwamba huduma yetu ya injili pia inajumuisha huduma ya kijamii.

Kumekuwa na historia ambapo uinjilisti wa kihafidhina haukutaka kuhusishwa na injili ya kijamii. Kwa hivyo, mara nyingi tumesahau kuhusu majukumu ambayo Mungu ametupa kama sehemu ya sio tu huduma ndogo ya kanisa, lakini wito wetu ni

kuwatunza maskini na wahitaji, kukidhi mahitaji ya kimwili ya watu kama sehemu ya huduma yetu ya injili. Ninashukuru kwamba tunaamshwa tena kwa hilo.

Kitabu cha David Platt, Radical, kimetukumbusha majukumu hayo. Tatizo ni kwamba, kwa njia nyingi, naamini sababu ya kanisa kupuuza majukumu haya ni kwamba tumewapuuza manabii. Na kama tungekuwa tunafundisha sheria ya Musa katika makanisa yetu, kama tungekuwa tunawahubiria watoto wetu manabii wa Agano la Kale, tusingesahau kuhusu majukumu haya kwa sababu ni muhimu sana kwa kile tunachofanya kama watu wa Mungu.

Hawachukui nafasi ya huduma ya injili, na hawabadilishi theolojia mbaya, lakini ni sehemu ya utume wetu na wito wetu kanisani. Unakumbuka kifungu hicho katika Kumbukumbu la Torati 15? Mpango wa Mungu kwa Israeli ulikuwa kwamba kusiwe na maskini miongoni mwa watu wa Mungu. Sasa, ikiwa unafikiri kwamba hiyo ni Agano la Kale tu au hiyo ni kwa ajili ya Israeli tu, nataka kukukumbusha picha ambayo Mungu anatupa ya kanisa la kwanza katika Matendo sura ya 4. Inasema kwamba wale waliokuwa na zaidi ya waliyohitaji waliuza walichokuwa nacho na kuwapa wale waliokuwa na uhitaji.

Hakuwa na maskini miongoni mwa watu katika kanisa la kwanza. Lazima nihisi kwamba Luka, katika kifungu hicho, anarejelea Kumbukumbu la Torati sura ya 15 na watu ambao Israeli walishindwa kuwa na ambao walishindwa kuwa katika Israeli hii mpya ambayo Mungu alikuwa akianzisha. Bwana alikuwa akiwezesha hilo kuwa kweli.

Katika makanisa yetu na katika jamii zetu, Bwana anataka tuwe uwakilishi mpya wa Israeli mpya pia. Israeli ilikuwa mfano wa jinsi watu wa Mungu walivyopaswa kuonekana. Hakutakuwa na maskini miongoni mwenu.

Walikuwa wakitimiza hilo katika kanisa la kwanza kwa sababu walielewa sehemu hiyo ya wajibu wao. Kuna la tatu na la mwisho, na kwa kweli ni suala la maisha linalohusiana. Suala la tatu ambalo Waisraeli watahughulikia ni tatizo la ibada ya uongo, tatizo la ibada ya uongo.

Na kwa njia nyingi, katika makanisa yetu leo, vita vingi ambavyo Wakristo wanapambana navyo ni kuhusu masuala ya ibada. Na mara nyingi, ni kuhusu mtindo wa kuhubiri, jinsi mahali petu patakatifu panavyopaswa kuonekana, muziki, na mtindo wa ibada. Hayo ni masuala ya nje.

Manabii watahughulika zaidi na kiini maalum cha ibada. Suala ambalo manabii wataleta tena na tena ni kwamba mila na sadaka na muziki na maombi ambayo watu wa Mungu walikuwa wakimtolea Bwana hayakukubalika kwake. Sababu ya kwamba hayakukubalika haikuwa tu kwamba walikuwa wakifanya mambo ya kawaida, ilikuwa tu imekuwa ibada.

Sababu ya kutokubalika kwao ni kwamba hakukuwa na mtindo wa maisha nyuma ya desturi na mila hizo. Na mara nyingi katika manabii wote, watahughulikia suala hilo, Bwana hafurahishwi na dhabihu unazotoa. Bwana havutiwi sana na mila unazopitia.

Anavutiwa zaidi na mtindo wa maisha wa utiifu ili kuendana na ibada hiyo. Tofauti na miungu ya Mashariki ya Karibu ya kale, manabii wanatukumbusha kwamba Mungu wa Israeli hangeweza kudanganywa na mila na dhabihu. Mara nyingi katika dini hizi za Mashariki ya Karibu ya kale, janga likitokea, wangejaribu kwenda hekaluni au kwa kuhani na kujua walichofanya ili kuwaudhi miungu. Na labda tukiwapa miungu nyama zaidi au bia zaidi au divai zaidi, watafurahi nasi.

Lakini kile ambacho manabii watasema ni kwamba Mungu hawezi kudanganywa na mila na dhabihu. Huwezi kwenda hekaluni ukiwa umevaa vazi la vazi ulilochukua kutoka kwa jirani yako kama kiapo cha kuvunja sheria na kumtolea Mungu dhabihu na maombi. Katika Isaya 1, nabii Isaya anasema, unainua mikono yako katika maombi kwa Mungu, lakini mikono yako imejaa damu.

Na Bwana anasema, acheni kuleta dhabihu zisizo na maana na kukanyagwa kwa nyua zangu. Sitaki hata kusikiliza maombi yenu tena kwa sababu siyasikii maneno yenu. Ninaona mikono yenu.

Sura ya 6 ya Mika ni mojawapo ya vifungu vikuu katika manabii. Mungu anataka nini kutoka kwetu kama watu wake? Je, tumletee dhabihu nyingi, mito ya mafuta, mamia na maelfu ya wanyama? Je, hilo ndilo linalompendeza Mungu? Jibu ni hapana. Je, tumletee mtoto wetu wa kwanza na labda tutoe dhabihu kubwa zaidi kuliko wengi wa waabudu hawa wapagani? Hilo silo Mungu analotaka pia.

Mungu anataka watu wake watende haki. Wanapenda rehema. Wanatembea kwa unyenyekevu mbele za Mungu.

Nabii Amosi anasema, Nachukia muziki wenu. Nachukia dhabihu zenu. Nachukia desturi zenu.

Haki itiririke kama mto. Na Yeria atazungumzia suala hili katika sura ya 7 mistari ya 21 hadi 23 na tutarudi kwenye kifungu hicho. Lakini Bwana anasema, kwa kulinganisha, nilipowapa sheria, lengo kuu halikuwa amri kuhusu mila na dhabihu.

Ilikuwa kuhusu utii. Na mnapotoa sadaka zenu za kuteketezwa, mnaweza pia kula nyama hiyo kwa sababu sadaka zenu hazina maana. Manabii hawakupinga desturi hizo.

Kulikuwa na uelewa wa awali wa manabii kwamba walikuwa waanzilishi katika imani ya Mungu mmoja kimaadili na kwamba walikataa mila zote. Manabii walisisitiza mila

hizo pia, kwamba zilikuwa sehemu ya utii kwa Mungu. Mungu alikuwa ameanzisha dhabihu hizi.

Mungu alikuwa ameanzisha desturi hizi, lakini desturi mbali na mtindo wa maisha hazikuwa zile ambazo Mungu alitamani. Na kwa hivyo, tunapoangalia ujumbe wa manabii, mambo haya matatu yataungana pamoja. Kuna msisitizo juu ya ibada ya sanamu na tatizo la kutegemea kitu kingine chochote isipokuwa Mungu kama chanzo chetu cha mwisho cha usalama au ibada.

Kuna tatizo la haki ya kijamii na jinsi watu walivyokuwa hawaishi majukumu yao, si kwa Mungu tu, bali kwa kila mmoja. Na kisha kuna suala la ibada ya uongo, kuja kwa Mungu bila aina sahihi ya moyo na aina sahihi ya mtindo wa maisha. Na kwa hivyo, tunapofikiria kuhusu ibada kwa kuzingatia manabii, si suala tu.

Tunapiga muziki wa aina gani? Liturujia yako ikoje? Tambiko lako likoje? Swali ambalo manabii watatuuliza ni, maisha yako yakoje? Na je, moyo wako unaendana na matakwa ya Mungu? Je, unampenda Mungu kwa moyo wako wote? Au, kwa namna fulani, kujitolea kwako kwake kunaharibiwa na tamaa na upendo kwa sanamu? Yohana anasema, jiepuche na sanamu. Nasi tutakumbushwa hilo pamoja na vile vile tunapowatazama manabii na tunapojifunza kitabu cha Yeremia pamoja. Huyu ni Dkt. Gary Yates akituongoza katika uwasilishaji wa kitabu cha Yeremia.

Huyu ni Dkt. Gary Yates, akituongoza katika uwasilishaji wa kitabu cha Yeremia. Katika kipindi cha 2. Ataendelea na mjadala wa Yeremia kama nabii wa Agano la Kale. Katika kipindi cha pili, atazingatia kutoelewana kwa kawaida kuhusu manabii wa Agano la Kale.